

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

EXEMPLAR (FOLKLORE) 2015

MARAGA: 25

Bammbiri ili li na masiatari a 9.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Kha vha sedze sekhuḽa S15 ya 2014: NGANETSHELO DZA SIALALA NA VHURENDI HA SIALALA ZWO RANDELWA HO KHA GIREIDI YA 12 KHA NYAMBO DZOṬHE DZA HAYANI KHA ZWIKOLO ZWA NNYI NA NNYI U BVA NGA 2015 U YA PHANḽA.
2. Bammbiri heḽi ḽa mbudziso ḽi tou vha Tsumbo fhedzi ya Foḽukuḽoo ine ya vha tshipiḽa tsha Khethekanyo ya B kha bammbiri ḽa u fhedza ḽa mulingo ḽa Litheretsha, Bammbiri ḽa vhuvhili (2) Luambo Lwa Hayani.
3. Kha bammbiri ḽa u linga ḽa u fhedza ḽa NSC hu ḽo vha na u nanga kha u fhindula NGANEA kana FOḽUKUḽOO kha Khethekanyo ya B hune tshivhalo tsha maraga dza hone tsha vha 25.
4. Kha heḽi Bammbiri ḽa mbudziso ḽa Tsumbo:
 - Fhindulani mbudziso NTHIHI yo ḽisendekaho kha Foḽukuḽoo.
 - Vhalingiwa vha nga nanga u fhindula mbudziso ndapfu kana mbudziso pfufhi yo faredzaho maraga dza 25 dzo ṽangana.
 - Ni humbudzwa uri ri shumise henefha kha minetse ya 55 u itela u fhindula mbudziso i bvaho kha Khethekanyo iyi.

KHETHEKANYO YA B: FOLUKUŁOO

Fhindulani mbudziso NTHIHI.

KHUVHANGANYO YA FOLUKUŁOO – RV Tshikovhi

Fhindulani MBUDZISO YA 1 (mbudziso ndapfu) kana MBUDZISO YA 2 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 1: MBUDZISO NDAPFU

Vhalani TSHIBVELEDZWA TSHA A, TSHIBVELEDZWA TSHA B na TSHIBVELEDZWA TSHA C nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso yo disendekaho khazwo.

TSHIBVELEDZWA TSHA A: LUNGANNO

VHANA VHA U SA PFA – TZ Ramaliba

1	Salungano! Salungano!
Ho vha hu na vhaiwe mukegulu vhe vha vha tshi dzula na vhaduhulu
vhavho vhavhili, wa mutukana na wa musidzana. Havha vhana vho
vha vho da u dzula ha makhulu tshifhinga tshipfufhi. Vho vha vho da
u dala. Ha swika hune vha ri vha todou humela hayani hu re na
vhabebi vhavho. Makhulu vha vha vhidza vha ri: 'Vhaduhulu vhanga
ndo livhuha no da u nndalela. Zwino ngauri ni khou huma ni
tshimbile nga ndila tsekene ni songo tshimbila nga heila ndenya.' Vha
ri vha lumelise vhabebi vhavho. Vhala vhana vha mbo di dzhena
ndilani na zwenenezwo. Vha swika hune ndila dza fhandekana, hune
ha vha na iwe tsekene na ndenya vha thoma u hanedzana.
Musidzana a ri ri tuwa nga tsekene, mutukana a ri hai ri tuwa nga
ndenya. Ho mbo di kundwa wa tsekene vha fhedza vho tuwa nga
ndenya.	5
10
2	Ndila ndenya yo vha i na daka lihulu li no ofhisa. Vho no vha vhukati
ha daka vha tshenuwa phukha nnzhi dzo no vha phanda havho dzi
tshi khou todou vha la. Vha tshi ri vha humele murahu vha wana
dziwe khedzi, vha ima henefho vhukati hadzo. Zwino hedzila
phukha dza gidimela dzi tshi todou vha la. Muvhuda wa vhidzelela wa
ri: 'Hei ho-o-o! Vhahulwane vhanga, a vha zwi vho ni uri ro wana nama
yavhudi namusi? Zwi nga vha hani arali ra nga thoma ra lidza mbila ra
tshina ri tshi khou takalela zwiliwa zwe ra fhiwa nga vhadzimu vha
hashu.' Dziwe phukha dza vho na li fhungo lavhudi nga maanda.	15
20

3 Ha ^{to}diwa a no kona u lidza mbila. Uyo mutukana yo vha i mpho yawe ya u lidza mbila nahone o vha a tshi tshimbila nadzo o dzi fara. 25
Muvhuda wa ri ndi a kholwa uri hoyu mutukana u a kona u lidza sa izwi e nadzo. Phukha dza pfana uri mutukana a lidze, mutukana a thoma u lidza a tshi khou imbelela khaladzi awe a tshi khou bvumela. Phukha dzothe dzo thoma dza ima dzi khou thetshelesa dza pfa luimbo lwa hone lu tshi khou takadza. Luimbo lwa hone lwo vha lu 30
tshi elana na kulidzele kwa mbila, phukha dza thoma u tshina. Ho swika he ha dala buse, muvhuda wa gidimela hu re na ula mutukana wa ri: 'Inwi mutukana dzhiani riwana wa mme anu ni shavhe, mbila ndi do sala ndi tshi lidza na nne ndi a kona u lidza mbila.' Wa ri: 'Ndo ita hezwi zwithu ndi tshi khou toda uri ni songo liwa nga hedzi phuka 35
nahone ni songo tsha dovha na tshimbila nga hei ndila.' Wa ri: 'Mpheni mbila nga u tavhanya ni tuwe nga u gidima.'

NA

TSHIBVELEDZWA TSHA B: VHURENDI HA SIALALA (TSHIKHODO)

MAKWINDA A TSHIUNGANI – TZ Ramaliba

1. Ahee Tshiunga tsha mu^{no} ahee!
2. Ndi tshiunga tsha mu^{no} na kholomo
3. Ndi tshiunga tsha nngwe na ^{no}wa.
4. Lwaphunga lwa tshiwa-misevhe!
5. Tshamutanda tshi na manditi
6. Ndi hone bambeloni la vhakololo
7. La Vho-Andries Mathoma na Maria Takalani.
8. Hu a swa hu a tokotela
9. Tshivhunga-mitshelo
10. Mutangukudya
11. Ndi hone mutovheleli
12. Tshavhatanuni ri tamba hone
13. Lunwanngwe lwa nngwe
14. Hu yiwa nga vhakololo vho tendelwaho fhedzi
15. Ngauri Lwaphungu ndi zwifhoni zwa Tshiungani.
16. Ho tangana mananga ndi kunzhelekunzhe
17. Zwidudwane zwo ya nga mapalu na vhulungu
18. Vhakegulu gidimani na mipambo
19. Vhakalaha iyani nga vhugoni.

20. Mabulekanyi thavha ya mabuli
21. Hune Mabulekanyi ya t̃avhela hone d̃uvha na zwiñwanana
22. Lidzani tshikona nyamabuli i bvele ṽhathuni
23. Tshiṭuse tshisima tshi sa xi
24. Tshi no ri u xa tsha phaselwa
25. Maḍi a bvelela.

26. Ahee Tshiunga tsha Makwind̃a
27. Ahee Tshiunga tsha muṇo ahee!

NA

TSHIBVELEDZWA TSHA C: MAAMBELE A SIALALA

MIRERO

1. A lu khwath̃i fhedzi luṇundu, lu khwath̃a lu na thanda ngomu.
2. Funguvhu lo ri thi laiwi la fhira muḍi lo kovhela.
3. Mutukana ha endi, hu enda mukalaha.

MAAMBELE

1. Ha na ndevhe.
2. Mbembo yo shashata.
3. Mapfene o tsitsa vhana.

MBUDZISO YA ZWIBVELEDZWA ZWA A, B na C

Mañwalwa a sialala a na mushumo kha u bveledza matshilele kwao nahone a t̃anganedzeaho kha lushaka lwa Vhavenda.

Ni tshi tikedza nga zwi wanalaho/bvaho kha zwibveledzwa zwi re afho ñtha sengulusani ili likumedzwa.

Vhulapfu ha maanea aṇu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

KANA

MBUDZISO YA 2: MBUDZISO PFUFHI

Vhalani TSHIBVELEDZWA TSHA D na TSHIBVELEDZWA TSHA E nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khazwo.

TSHIBVELEDZWA TSHA D: LUNGANO***PFENE NA MUVHUDA – TZ Ramaleba***

Salungano! Salungano!

Ho vha hu na mapfene na muvhuda. Avha vhavhili vho vha vhe dzikhonani khulu. Linwe duvha muvhuda wa ri khonani yanga kha ri bikane. Pfene la tenda ha thoma lone ngauri muvhuda wo vha u tshi ri wone u muduhulu. Ndi wone u no fanela u fhedzisela. Pfene la dzhena la imbelela na muvhuda u tshi 5
bvumela la ri:

Muduhulu muduhulu ndi khou swa!
Swelela henefho u sine!
Muduhulu muduhulu ndi khou swa!
Swelela henefho u sine!

10

Muvhuda wa li bvisa wone wa dzhena, na wone wa imbelela wa ri:

Malume malume ndi khou swa!
Swelela henefho u sine!
Malume malume ndi khou swa!
Swelela henefho u sine!

15

Pfene la u bvisa wa ri 'Malume, nga vha dovhe vha dzhene lwa u fhedzisa.' Pfene la hana la ri lone a li tsha funa. Muvhuda wa li luvhelela u vhuya u swika li tshi tenda la dzhena la thoma u imbelela sa zwenezwila zwa u thoma, muvhuda u si tsha bvumela wa si li fule. Wa engedza mulilo uri pfene li vhibve nga maanda. Nama ya pfene yo no vhibva muvhuda wa fula ila khali 20
wa lindela nama i tshi fhola. Yo no fhola wa la nama yothe ya fhela ha sala marambo fhedzi. Wa dzhia marambo wa ita kunanga kwa u lidza. Wo no fhedza wa gonya thavhani khulu wa thoma u lidza tshinanga u tshi imbelela wa ri:

Gumbe Pfene o fa!
Gumbe ri tshi bikana!
Gumbe Pfene o fa!
Gumbe ri tshi bikana!

25

Mañwe mapfene a tshi pfa ulwo luimbo a gidimela henengei a tshi toda u
vhona uri ndi nnyi a no khou lidza tshinanga a tshi imba nga dzina la muñwe 30
wavho. A wana muvhuda wo dzumbama fhasi ha tombo. Muvhuda u tshi
vhona mapfene wa tshuwa. U tshi vhudziswa uri ndi nnyi we a vha a tshi
khou lidza tshinanga na u imbelela, wa ri wone wo zwi pfa thavhani ya
phanda. Mapfene a mbo di gidimela phanda.

O no vha kule tsini na heila thavha ya vhuvhili a pfa tshinanga tshi tshi khou 35
lidziwa murahu a mbo di rembuluwa. A gidima a tshi humela murahu. A tshi
swika a fara muvhuda. A tshi ri a u pwashekanye thoho nga matombo,
muvhuda wa ri: 'Ni songo mmbulaha! Kha ri ye ha vhamusanda ri ye u amba
haya mafhungo'.

Ala mapfene a tenda u tuwa na muvhuda. Vhathada vha tshi swika ha 40
vhamusanda Vho Ndou, mapfene ho ngo amba uri mulandu ndi wa u lidza
tshinanga nga dzina la mapfene. O mbo di ri hetshila tshinanga tshe tsha vha
tshi khou lidzwa nga muvhuda ndi tshao. Muvhuda wo tou tshi tswa.

Vhamusanda vha ri: 'Arali muvhuda wo tou tswa hetsho tshithu ri do zwi 45
vhona. Ndi khou toda uri vhoiwe mapfene ni lidze hetsho tshithu. No no
fhedza, ni fhe muvhuda na wone u lidze. A no do lidza zwavhudi ndi ene
mune watsho.'

Gumbe Pfene o fa!

Gumbe ri tshi bikana!

Gumbe Pfene o fa!

Gumbe ri tshi bikana!

50

Muvhuda wa vha u tshi khou isa phanda na u lidza. Phukha dzothe dza
takuwa dza thoma u tshina na vhamusanda vhadzo, na vhone vho vha vha
tshi khou tshina nga maanda vho takalela zwe zwa vha zwi tshi khou lidziwa
khathihi na u imbiwa. 55

Mapfene na one o tshina a neta, muvhuda wa mbo di litsha u lidza wo no
neta. Vhamusanda vha takuwa vha ri: 'Hetshi tshithu ndi tshanu muvhuda
ngauri ndi inwi we na lidza zwavhudi na u kona u imbelela.'

Muvhuda wa takala wa tuwa nga u gidima. Mapfene a sinyuwa nga maanda a
humbula uri ho vha ho fanela a songo thetshelesa muvhuda u tshi ri a ri ye ha 60
vhamusanda.

Ha mbo di vha ndi u fa ha lungano.

MBUDZISO DZA TSHIBVELEDZWA TSHA D: LUNGANO

- 2.1 Ni vhona khundano mafhungoni aya yo simuwa kha zwifhio? (2)
- 2.2 Arali no sedza mutaladzi 56 'Ha mbo di vha ndi u fa ha lungano.' Muanetsheli u khou todou tana tshipida tshifhio tsha puloto. Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 2.3 Ndi ufhio murero une na nga u shumisa u tsivhudza vhathu vha sa dzhene milongoni yo raliho? (1)
- 2.4 Mathakshadwa mafhungoni aya a vhonala ngafhi? Tandavhudzani phindulo yanu. (3)
- 2.5 Ndi ufhio mulaedza une ra u wana u bvaho kha mafhungo a ulu lungano? (2)
- 2.6 Ni vhona u nga vhaanewa vha tevhelaho vho imela vhathu-de kha vhutshilo ha duvha liiwe na liiwe?
- 2.6.1 Vho-Ndou (1)
- 2.6.2 Pfenje (1)
- 2.6.3 Muvhuda (1)
- 2.7 Arali o vha e inwi Vho-Ndou, thaidzo iyi no vha ni tshi do i tandulula hani? Tandavhudzani phindulo yanu. (2)

NA

TSHIBVELEDZWA TSHA E: VHURENDI HA SIALALA (TSHIKHODO)

TSHIKHODO TSHA THOVHELA VHO RATSHIMPHI PHIRIPHIRI TSHIVHASE – VR Tshikovhi

1. Ndi nne Phiriphiri Tshivhase
2. Muri wa u vhavha
3. Ndi a vhavha sa phiriphiri
4. A thi liwi.

5. Ndi muri wa makhuwa
6. Tshivhase-midi-ya-vhanwe
7. Wanga wa sala wo tshena
8. Wa ha Mankili Mankili!

9. Ndi Ramarumo maguvho a Nwali!
10. Ene a halifhaho e thovhoni!
11. Ene mulwa o furalela muataha!
12. Tshivhase-midi-ya-vhathu ... ahee!

**MBUDZISO DZA TSHIBVELEDZWA TSHA E: VHURENDI HA SIALALA
(TSHIKHODO)**

- 2.8 Ndi vhurendi-de ha sialala vhu bveledzwaho nga tshirendo itshi? Tikedzani phindulo yaṅu (2)
- 2.9 Talutshedzani zwine murendi a ṱoṱou bvisela khagala nga mutaladzi/vese 5. 'Ndi muri wa makhuwa' (2)
- 2.10 Vhalani mitaladzi/vese 1 na 3:
1. 'Ndi nṅe Phiriphiri Tshivhase'
 3. 'Ndi a vhavha sa phiriphiri'
- Ndi dzifhio figara dza muambo dzo sumiswaho kha mitaladzi i re afho nṅha? (2)
- 2.11 Ndi ufhio mulaedza une tshikhodo itshi tsha bvukulula nga ha khosi iyi ya Vhavenda? Tandavhudzani phindulo yaṅu. (2)
- 2.12 Ni a tendelana na na muhumbulo wa murendi une wa wanala kha ndima/tshitanza tsha 2? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)

[25]**THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 25**